

Az uniós
öko-rendelet
végrehajtása az
ökovetőmagok
szaporításának
és használatának
a fellendítéséhez

szakpolitikai javaslatok
nemzeti - és regionális
hatóságoknak

LIVESEED

www.liveseed.eu

Szerkesztők

Matteo Petitti, Riccardo Bocci, Bram Moeskops,
Alexandra Fuss és Monika Messmer.

Szerzők

Alexandra Fuss (IFOAM-EU): Bevezetés; Intézkedések az öko vetőmag szaporítás és -használat fellendítésére.

Tina Kovács (ÖMKI) & Tove Mariegaard Pedersen (SEGES): Ökológiai fajtavizsgálatok.

Maaïke Raaijmakers (Bionext): Nemzeti Annex; Egyenértékű fajták; Vegetatív szaporítóanyagok.

Freya Schäfer, Xenia Gatzert & Katharina Brühl (FiBL-DE): Szakértői csoportok; Öko vetőmag Adatbázisok.

Matteo Petitti & Riccardo Bocci (Rete Semi Rurali): Az öko vetőmagok alternatív forrásai.

2018. november – Frissítve: 2020. január

Jelen füzet a LIVESEED projekt keretén belül készült, amely az Európai Unió Horizon 2020 Kutatási és Innovációs Keretprogramja, valamint a Svájci Oktatási, Kutatási és Innovációs Államtitkárság (SERI) támogatásával valósul meg, a 727230 számú támogatási szerződés, illetve a 17.00090 számú szerződés alapján.

A közölt információk kizárólag a szerzők álláspontját tükrözik.
Fotók: LIVESEED, kivéve a 14., 16. és 22. oldalak képeit, amelyeket a Bolster vetőmagtermelő cég ajánlotta fel.

Tartalom

<u>Bevezetés</u>	3
Első Rész - Politikai intézkedések	4
1.1 Intézkedések az ökovetőmagszaporítás és -használat ösztönzésére	4
1.1.1 Tréning	4
1.1.2 Támogatások	4
1.1.3 Az ökovetőmagszaporítók hozzáférése magtisztító berendezésekhez	5
1.1.4 Ökológiai fajtavizsgálatok	5
1.2 Derogációs szabályok	7
1.3 Nemzeti Annex	8
1.4 Ekvivalens fajták	10
1.5 Növényi szaporítóanyagok	11
1.6 Szakértői csoportok	12
1.6.1 A szakértői csoportok feladata	12
Második Rész - Ökovetőmag adatbázisok	14
2.1 A vetőmag-ajánlatok feltöltése a nemzeti adatbázisokba	15
2.2 A nemzeti ökovetőmag adatbázisok jellemzői és működése	15
2.3 EU Router Adatbázis	16
Harmadik Rész - Az ökovetőmagok alternatív forrásai	18
3.1 Hagyományos fajták és a magfogás	18
3.2 Populációk és ökológiai heterogén szaporítóanyagok	20

Bevezetés

Az uniós 834/2007/EK rendelet 4. cikkének megfelelően, az ökológiai gazdálkodás során, amennyiben külső forrásokra van szükség, csak ökológiai termelésből származó forrásokat szabad használni. A 889/2008/EK rendeletben lefektetett végrehajtási szabályok kimondják, hogy az ökológiai gazdálkodásban használt vegetatív szaporítóanyagoknak és vetőmagoknak is ökológiai termelésből kell származniuk (45. cikk). Jelenleg az EU összes tagállamában hiányzik az ökovetőmag, ezért az ökogazdák kérhetik a felmentést (derogáció), és a csávázatlan konvencionális vetőmagok használatát. A 2021-ben hatályba lépő, új, uniós ökológiai gazdálkodást szabályozó rendelet (EU 2018/848) értelmében, ezeket a derogációkat fokozatosan meg kell szüntetni, és 2036. január 1-jére már csak az ökovetőmagok használata lesz engedélyezhető. Az egyedi derogációs kérelmek felhívhatják a figyelmet arra a tényre, hogy az ökogazdálkodóknak „elvieken” ökovetőmagot kéne használniuk. Természetesen ez csak akkor hatékony, ha legalább valamennyi ökovetőmag van a piacon. A derogációk szigorú értelmezése kontraproduktív lehet akkor, ha a piacon nincs elérhető ökovetőmag.

Ezzel szemben, ha bőséges a megfelelő növényfajtákból származó vetőmagkínálat, a derogációk szigorú szabályozása hatékony szakpolitikai intézkedés lehet ahhoz, hogy csökkenjenek a kérelmek, és az elérhető ökovetőmagok felhasználása emelkedjen. Egy ilyen szabályozás kívánatos eredménye az lenne, hogy a gazdák kifejezik az igényt az általuk választott ökofajták vetőmagja iránt, amivel ösztönzik a vetőmagszaporítókat több ökovetőmag előállítására.

A LIVESEED kutatási projekt célja, hogy feltárja az ökovetőmagszaporítás és -használat növelésének módjait, és ezáltal hozzájáruljon a tagállamok ökogazdálkodói számára az egyenlő versenyfeltételek megteremtéséhez. Többszereplős projektként, a LIVESEED a kutatók, szakemberek és politikai döntéshozók egymást kiegészítő ismereteit egyesíti. A projekt mélyreható elemzést készített az ökovetőmagokra vonatkozó uniós szabályozás jelenlegi végrehajtásáról a tagállamokban, hogy erősítse és harmonizálja a jogszabályi követelmények végrehajtását, és fokozza az ökovetőmagok elérhetőségét a piacon.

A nemzeti adatbázisok műszaki fejlesztése növelheti az ökovetőmagok elérhetőségének az átláthatóságát, és segítheti a derogációkat szabályozó szakpolitikák végrehajtását. További szakpolitikák segíthetik a jogszabályi hézagok feltárását, az ökovetőmagokkal kapcsolatos információhoz való hozzáférést, és a derogációk rendszerének hatékony kezelését. Ez a füzet olyan konkrét nemzeti szintű javaslatokat és bevált gyakorlatokat tartalmaz, amelyek az ökovetőmagok és növényi szaporítóanyagok használatának növekedését célozták. A gyakorlati példák a nemzeti vagy regionális hatóságok, a tanúsítók, a vetőmagszaporítók és az ökogazdálkodók számára a következő kérdésekre adnak hasznos választ:

- Ökovetőmagok vonatkozásában, hogyan hajtsuk végre nemzeti (regionális) szinten az EU öko-rendeletét?
- Hogyan növeljük az ökovetőmag-termelést és -használatot?

Első Rész

- Szakpolitikai intézkedések

1.1 Intézkedések az ökovetőmag szaporítás és -használat ösztönzésére

Az ökovetőmagok elérhetőségének növeléséhez több ökovetőmagot termelő gazdára van szükség. A nemzeti vagy regionális hatóságok többféleképpen támogathatják ezt. Az intézkedések integrálhatók az ökológiai gazdálkodásra vonatkozó nemzeti vagy regionális cselekvési tervekbe, biztosítva, hogy a megfelelő stratégiákat célozzuk meg ezen politikai célunk¹ eléréséhez. Az alábbiakban ilyen támogató intézkedéseket és gyakorlatokat mutatunk be.

1.1.1 Tréning

Lettorszában a minisztérium képzést kínál ökogazdák számára, akik e nélkül nem kapnak állami támogatást. A 180 órás tanfolyam vetőmagtermelésről szóló előadásokat tartalmaz, különös tekintettel a fogott magvakra, és azok növényegészségügyi kérdéseire.

Romániában az a szabály, hogy minden vetőmag szaporítónak (akár öko, akár konvencionális) képzésben kell részt vennie, és vizsgát kell tennie a Nemzeti Vetőmag Engedélyezési Hivatalnál ahhoz, hogy hivatalosan vetőmag szaporítóként nyilvántartásba vegyék. A tanúsítvány különböző fokozatai érhetők el, függően a vetőmag szaporítás konkrét tevékenységeitől, a cégtől és a forgalmazótól.

1.1.2 Támogatások

A vetőmag szaporítás vagy a minősített vetőmagok használatának a tá-

mogatását több tagállam is beépítette már stratégiaként a vidékfejlesztési programjaiba.

Az ökovetőmag szaporítás támogatása

Észtországban azok az ökológiai gabona- és burgonya-termelők, akik minősített ökovetőmagot használnak, 20%-kal magasabb területalapú támogatást kapnak a KAP-ból.

Hasonló példát találunk Csehországban és Szlovéniában is az ökológiai területalapú támogatások keretén belül. Az egyes szántóföldi növénykultúrákra szánt támogatások összege (száma) nemzeti politikáktól² függ. Lettorszában támogatják azokat az öko- és konvencionális gazdálkodókat, akik hektáronként meghatározott minimum területen vetőmagot termelnek. Litvánia a vidékfejlesztési terve keretében támogatja az ökovetőmag-termelőket, az ökológiai gazdálkodásra vonatkozó intézkedései között.

Minősített vetőmagok használatának támogatása

Számos tagállamban a fogott vetőmag használata elérheti a 90%-ot is, mind a konvencionális, mind az ökológiai gazdálkodásban, függően a növénykultúrától és a régiótól. Ezzel szemben, a nemzeti hatóságok általában pont a minősített vetőmagok használatát kívánják ösztönözni az gazdálkodók körében is a támogatások révén, ökokban és konvencionálisban is. Litvániában azok a gazdálkodók, akik (ökológiai vagy konvencionális) tanúsított vetőmagot használnak támogatásban részesülnek, ami 2016-ban a gabonafélék esetén hektáronként 16 EUR volt. Azon gazdálkodók, akik fogott magot használnak, nem kapják meg ezt a kiegészítő területalapú támogatást. Az ilyen típusú támogatások feltételeit a nemzeti szintű jogszabályok határozzák meg.

¹ Meredith, S., Lampkin, N., Schmid, O., (2018). *Organic Action Plans: Development, implementation and evaluation* [Ökogazdálkodási Akciótervek: Fejlesztés, megvalósítás és értékelés]. Second edition, IFOAM EU, Brussels.
² Stolze, M., Sanders, J., Kasperczyk, N., Madsen, G., Meredith, S., (2016): CAP 2014 - 2020: Organic farming and the prospects for stimulating public goods. [Ökogazdálkodás és a közjavak ösztönzésének lehetőségei.] IFOAM EU, Brussels.

1.1.3 Az ökovetőmag szaporítók hozzájárulása magtisztító berendezésekhez

Az ökogazdálkodásra vonatkozó uniós szabályok szerint az ökovetőmagot feldolgozó létesítményeknek is külön ökológiai minősítéssel kell rendelkezniük. Lehetséges a feldolgozóknak konvencionális magok melletti feldolgozása is, ha azok követik a szigorú protokollokat, amelyekkel elkerülhető a szennyeződés.

Mivel egy teljes magfeldolgozó felállítása és működtetése drága, az ökovetőmagok szempontjából az segítené a helyzetet, ha kisebb mobil vagy rögzített állomásokat hoznak létre olyan központi helyeken (pl. egy kutatóközpontban), amelyek a kistermelők számára is biztosan és könnyen elérhetőek, és olyan egyéb gazdálkodók számára is, akik biztonságosan szeretnék előállítani saját ökovetőmagvaikat.

1.1.4 Ökológiai fajtavizsgálatok

Az ökofajták poszt-regisztrációs vizsgálatainak során lehetőség nyílik a gazdálkodók, kutatók és a növénynevelők számára, hogy teszteljék az ökofajták (vagy a konvencionálisan nemesített fajták vagy populációk) teljesítményét ökológiai körülmények között. Az ökológiai fajtavizsgálatok nélkülözhetetlenek az egyes régiókban az ökológiai termelésre legmegfelelőbb fajták listáinak felállításában. Az ilyen listák fontos szerepet játszanak az ökovetőmagok és az ökológiai termelésre ajánlott fajták iránti piaci kereslet növelésében. Az ökológiai fajtavizsgálatok továbbá alapot nyújtanak annak megállapítására, hogy egy fajta megfelelő-e, vagy más fajtákkal ekvivalensnek tekinthető-e. A poszt-regisztrációs vizsgálatok megszervezése a tagállamokban szélesen eltérő (lásd a szövegdobozokban illusztrált példákat).

Annak ösztönzéséhez, hogy a nemesítők kifejezetten az ökológiai termelési feltételekhez nemesítsenek, kiemelten fontos, hogy a fajták gazdasági teljesítmény vizsgálatát is (GÉV, VCU), amely a szántóföldi növényfajták regisztrálásához kötelező, ökológiai feltételek mellett végezzék el. Manapság ez csak néhány EU tagállamban lehetséges, és csak néhány növényfajta esetében (főleg búzá-nál).

Franciaország

A 2000-es évek elején hozta létre a Francia Ökológiai Gazdálkodási Kutatóintézet (ITAB) a szántóföldi növények fajtatesztjeinek együttműködési hálózatát. Az ITAB koordinálja a különböző érintetteket, például tanácsadókat, ökológiai szövetkezeteket, mezőgazdasági kamarákat, a helyi bio-gazdákat tömörítő szervezeteket, vetőmagszaporítókat és kutatókat. A vizsgálatokat mind ökológiai gazdaságokban, mind kísérleti állomásokon lefolytatják. A fajtavizsgálatok kiegészítik az ökológiai nemesítést. A vizsgált fajták fele más országokból, pl. Svájcban, Ausztriából és Németországból származik. A helyi szervezetek állami pénzügyi támogatást kapnak a kísérletek felállításához és megszervezéséhez. Az ITAB fedezi a saját költségeit, és további támogatást kap a gazdálkodók előfizetéseinek keresztül, ami fedezi a hálózat koordinálásának és az eredmények terjesztésének a költségeit. A fajták ökológiai körülmények közötti vizsgálatairól szóló információk országosan javították az elérhető fajtaválasztékot a biogazdák számára. Franciaországban lehetséges őszi búzafajták esetében olyan hivatalos VCU-tesztelés is, melyet ökológiai kísérletek egészítenek ki (Laurence Fontaine és Frédéric Rey, ITAB).

Lengyelország

A Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium alatt működő Talajtudományi és Növénytermesztési Intézet - Állami Kutatóintézet (IUNG-PIB) - 15 évvel ezelőtt kezdte meg a ökológiai fajtakísérleteit, amikor az országban az ökogazdálkodás területe jelentősen megnőtt. Igény született a piac, az ökogazdálkodók, a mezőgazdasági tanácsadók és a kormány részéről, hogy felmérjék, hogyan teljesítenek a konvencionális fajták ökológiai körülmények között. Ennek kielégítésére az IUNG-PIB létrehozta a fajtatesztek központi és on-farm hálózatát. 2018-ban megkezdtek a Nemzeti Ökológiai Fajtatesztelési Programot, együttműködésben a Fajtavizsgálati Kutatóközponttal (COBORU). Ugyanekkor megkezdődtek a téli gabonafélék (rozs, búza, tritikálé) és a tavaszi gabonafélék (árpa, zab, búza) öko-fajta kísérletei. A jövőben a nagy magvú hüvelyesek is bekerülnek majd. A tesztelések eredményeként a következő években elkészítik az ökogazdálkodók számára ajánlható fajták listáját. A fajtákat a nemesítőkkel konzultálva választják ki, piaci részesedés és sajátos jellemzők alapján (i.e. a patogén-rezisztencia, a gyomokkal szembeni versenyképesség stb). Az IUNG együttműködik a Mezőgazdasági Szaktanácsadó Szolgálatok Központjával az eredmények terjesztésében a gazdálkodók körében (Jaroslaw Stalenga, IUNG-PIB).

1.2 Derogációs szabályok

Mivel a gazdálkodóknak rendelkezniük kell elég vetőmaggal és ültetési anyaggal a termeléshez, a 834/2007/EK rendelet engedélyezi a nem ökológiai előállításból származó vetőmagok vagy vegetatív szaporítóanyagok használatát olyan esetekben, amikor nem áll rendelkezésre ökovetőmag. Ezeket a derogációkat minimális szinten kell tartani: az engedélyeket csak egy szezonnal és csak csávázatlan vetőmagokra lehet megadni, és csak akkor, ha a gazdálkodó bizonyítani tudja a nemzeti ökovetőmag adatbázis alapján, hogy a vetés megkezdése előtt nem állt rendelkezésre ökovetőmag.

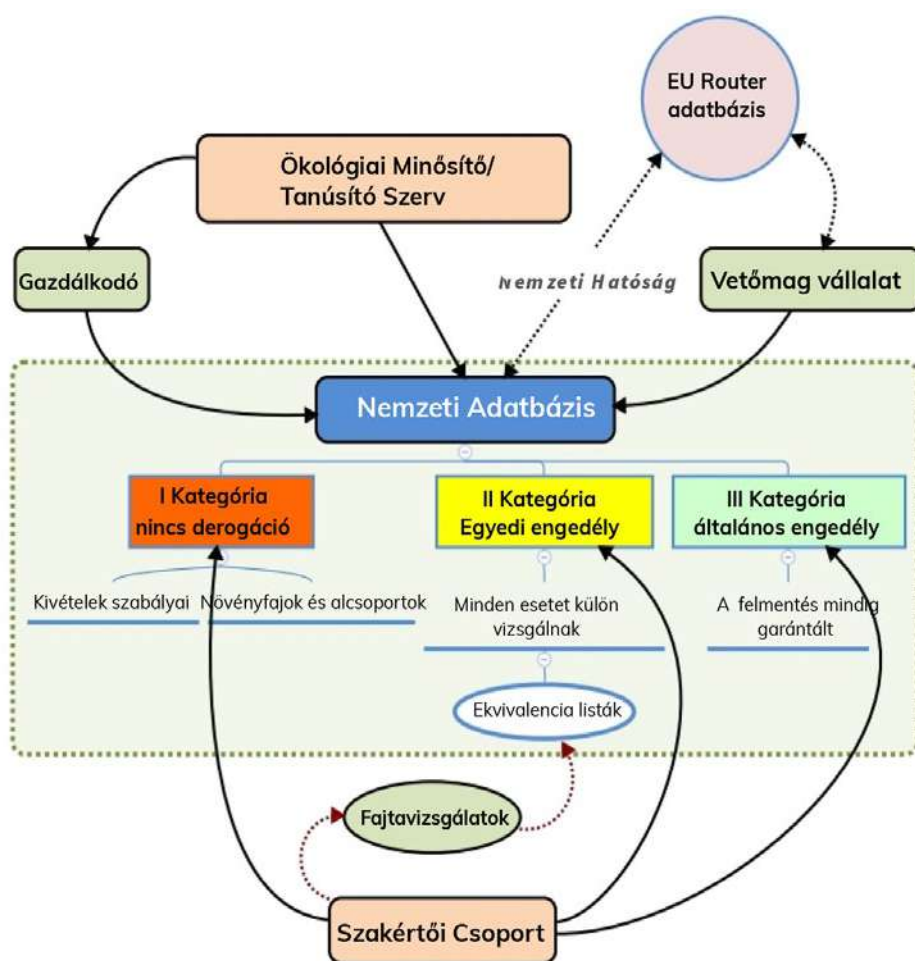
A Bizottság 889/2008/EK rendeletének 45. cikke szerint a nem ökológiai vetőmagok és burgonya vetőgumók felhasználására vonatkozó engedély csak a következő esetekben adható meg:

- a) ha azoknak a fajoknak, amelyeket a felhasználó be kíván szerezni, egyetlen fajtáját sem tartják nyilván a nemzeti adatbázisban;
- b) ha egy beszállító sem tudja a vetőmagot vagy a burgonya vetőgumókat a vetés vagy ültetés előtt leszállítani, noha a felhasználó a vetőmagot vagy a burgonya vetőgumókat ésszerű időben megrendelte;
- c) ha a fajta, amelyet a felhasználó kér, nincs regisztrálva az adatbázisban, és a felhasználó képes bizonyítani, hogy ugyanazon faj egyik bejegyzett alternatívája sem megfelelő;
- d) ha a tagállam illetékes hatóságának egyetértésével a kutatási célú felhasználás, kisparcellás fajtakísérlet vagy a fajtamegőrzés céljából történő felhasználás igazolható.

Különböző kategóriák az öko-vetőmagok fajonkénti elérhetősége alapján:

Azokat a fajokat, amelyek esetében megállapították, hogy elegendő mennyiségű, és jelentős számú fajtából származó, ökológiai módszerrel előállított vetőmag vagy burgonya vetőgumó a Közösség minden részében rendelkezésre áll, amelyekre ezért derogáció nem adható meg, a X. melléklet sorolja fel.

Más fajok vonatkozásában, engedély csak egyéni felhasználóknak, egyszerre csak egy idényre adható, és az engedélyért felelős hatóság vagy ellenőrző szervezetnek nyilván kell tartania az engedélyezett vetőmag vagy burgonya vetőgumó mennyiségét. A tagállam illetékes hatósága általános derogációt is adhat valamennyi felhasználó részére, amennyiben az adatbázisban az adott fajból egyáltalán nem áll rendelkezésre ökovetőmag.

1. sz. ábra. A nem ökológiai, kezeletlen vetőmagok felhasználására vonatkozó engedélyek végrehajtásának mintája. Az I., a II. és a III. kategória meghatározza, hogy egyedi vagy általános derogációs rendszert alkalmaznak-e. A szakértői csoportok (lásd az 1.6. pontot) az egyes növényfajokat vagy alfajokat három kategóriába sorolják aszerint, hogy van-e belőlük ökövetőmag, és a fajta megfelel-e az adott régióban (Lásd az 1.1.4 fejezetet az ökofajták vizsgálatairól). A vetőmagvállalatok a nemzeti ökövetőmag adatbázisokban kínálják az elérhető árut (lásd a 2. részt), ahol a gazdálkodók ellenőrizhetik a vetőmag-ellátást. Ez az uniós 834/2007/EK rendeleten és a 2021. január 1-ig hatályban lévő 889/2008/EK végrehajtási rendeleten alapul, amit majd az új, 2018/848/EK ökológiai termelésről szóló rendelet fog felváltani.

1.3 Nemzeti Annex

Az uniós 889/2008/EK rendelet X. melléklete, amelyben azon fajok kerülnek felsorolásra, melyeknél az EU teljes területén elegendő mennyiségű ökövetőmag vagy vegetatív szaporítóanyag áll rendelkezésre, még mindig üres. Ezért egyes országok (Hollandia, Franciaország, Németország, Luxemburg, Svédország, Belgium és Svájc) saját nemzeti annexet dolgoztak ki és ültettek a gyakorlatba. Ezek felsorolják azokat a fajokat vagy alfajokat, amelyek esetében területükön elegendő mennyiségű ökövetőmag áll rendelkezésre, és ezért felmentés használatuk alól nem engedélyezhető. Ezekben az országokban három engedélyezési kategóriába sorolják a növényeket: (I) nem adható ki engedély a nemzeti annex-el összhangban;

(II) egyszeri engedély gazdálkodónként; és (III) általános engedély (1. ábra). Azokban az országokban, ahol van nemzeti annex, egyértelmű kritériumokat kell meghatározni a besoroláshoz. Ezt a feladatot általában egy vagy több szakértői csoport vállalja, amelyek szintén részt vesznek az osztályozási eljárás éves áttekintésében (1. ábra). A többszereplős szakértői csoportok összetétele biztosítja, hogy az összes érintett szereplő ismerete és tapasztalata beépüljön a folyamatba (lásd az 1.6. résznél a szakértői csoportokat). Annak meghatározása érdekében, hogy mely (al)fajokat lehet felvenni a nemzeti annexbe (más néven 1. kategóriába), minden fajnál a következő kérdéseket kell mérlegelni:

- Van-e ökövetőmag a biogazdálkodók által használt főbb fajták számára?
- Elegendő-e a választék mennyiségében és változatosságában a különböző talajtípusok, régiók, évszakok és piacok szempontjából?
- Ha a választék nem elegendő az egész fajcsoportra, osztható-e alcsoportokra?
- Hiány esetén, helyettesíthető-e a (fő)fajta más, egyenértékű fajtával?
- Elegendő-e az ökövetőmagszaporítók száma a monopóliumok elkerülése érdekében?

A tájékozott döntéshozatali folyamat fő eszközei a következők:

- Áttekintés azokról a fajtákról, amelyekből van ökövetőmag a nemzeti adatbázisban. Ezen kívül a vetőmagszaporítók a szakértői csoportot tájékoztatják azon új fajtákról, amelyek a következő termesztési időszakban válnak majd elérhetővé.
- A múltbeli derogációk és mennyiségek áttekintése a különféle fajták vonatkozásában információt nyújt azokról a fajtákról, amelyek még mindig hiányoznak a öko-fajta választékból.

A Holland Nemzeti Annex³

Az ország erős vetőmag-ágazata miatt a holland kormány 2003-ban úgy határozott, hogy kidolgozza saját nemzeti annexét - azon növényfajok és alfajok listáját, amelyekre a nemzeti vetőmagadatbázisban elegendő mennyiségű ökövetőmag áll rendelkezésre, és amelyek használata alól ezért nem adható felmentés.

A gazdálkodókkal és a vetőmagszaporítókkal együtt a Louis Bolk Intézet dolgozta ki a kritériumokat annak meghatározására, hogy mely növény(al)fajokat lehet felvenni a nemzeti annexbe. 2003-ban szakértői csoportokat hoztak létre (lásd az 1.6. szakértői csoportok), és 2004-ben hatályba lépett az első Holland Nemzeti Annex. Azóta ez bevált rendszerként terjedt el az ökövetőmagok és vegetatív szaporítóanyagok előállításának és felhasználásának fokozatos növelésére.

1. sz. táblázat: Részlet a holland ökövetőmag adatbázisból (2016), bemutatva a gabonafajták és alfajták három kategóriába sorolását, és a különböző engedélyezési rendszerek alkalmazását a nem ökológiai, kezeletlen vetőmagok esetén

I Kategória	II Kategória	III Kategória
vagy Nemzeti Annex		
Elegendő ökövetőmag, széles választékban kapható	Csak korlátozott számú fajta, nem elég mennyiségű ökövetőmagja áll rendelkezésre	Nincs ökövetőmag
Nincs derogáció	Egyedi engedély	Általános engedély
tönkölybúza, nyári búza, tavaszi árpa, őszi tritikálé	hajdina, zab, őszi rozs	durumbúza, nyári rozs, nyári tritikálé, őszi árpa, cirok

Figyelmeztető lista

A derogációkra vonatkozó osztályozás francia rendszerében létezik egy negyedik kategória; az úgynevezett figyelmeztető lista. Itt a nemzeti szakértői csoportok meghatározzák azon fajokat, amelyeket fel kell venni a nemzeti annexbe a következő 2-3 évben. A figyelmeztető lista célja, hogy figyelmeztessen a vetőmagszaporítókat és gazdálkodókat az új helyzetre, és ösztönözze a vetőmagszaporítókat több ökövetőmag termelésére, valamint a gazdálkodókat olyan új fajták kipróbálására, amelyekből van ökövetőmag. A gazdálkodóknak egyértelműen igazolniuk kell tudni a tanúsító szervek felé, ha nem ökövetőmagot használnak egy olyan fajtánál, ami a figyelmeztető listán szerepel.

³ Az I. kategóriás növényfajok uniós szintű áttekintését az „Ökövetőmag helyzete Európában” c. LIVESEED füzet ismerteti ("The State of Organic Seed in Europe")
https://www.liveseed.eu/wp-content/uploads/2019/12/FNL-FNL-Web-Interactive-NOV19-Booklet2-LIVESEED_web.pdf

Egy lépésenkénti megközelítés alapján, az ökövetőmagokkal való teljes lefedés érdekében, a növényfajokat alfajokra lehet osztani azok típusa (pl. beefsteak paradicsom vagy cse-resznye-paradicsom), évszak (pl. nyári vagy téli búza), termesztési típus alapján (fedett vagy teljesen szabadföldi) vagy piaci szegmens szerint (pl. frissárú vagy feldolgozóipar). Hollandiában például a friss piacra szánt zöldbab az I. kategóriába tartozik, míg a feldolgozásra szánt zöldbab továbbra is a II. kategóriába. Ahhoz, hogy minél több növényfajt lehessen az I. kategóriába sorolni, fontos a rugalmasság (azaz a szabályok alóli kivételek lehetősége), amivel lehetséges, hogy az illetékes hatóság ideiglenesen átsoroljon egy növényt a II. kategóriába, például váratlan ökövetőmaghiány esetén (pl. súlyos aszály miatt, vagy ha új kártevők vagy betegségek jelennek meg, amelyekkel szemben ellenálló fajták ökövetőmagja még nem áll rendelkezésre).

1.4 Ekvivalens fajták

A II. Kategóriába tartozó növényfajok esetében az ökögazdák kérhetnek egyszeri felmentést, de bizonyítaniuk kell, hogy a nemzeti ökövetőmag adatbázisban felsorolt adatok alapján nem áll rendelkezésre a megfelelő fajtából ökövetőmag.

Mivel az ökövetőmag általában drágább, mint a konvencionális, egyes termelők megpróbálják megkerülni a II. Kategóriába tartozó ökövetőmagok használatát egy másik, hasonló fajtára való átváltással, amelyre vonatkozóan tudják, hogy nem áll rendelkezésre ökövetőmag. A helytelen gyakorlat megakadályozására az úgynevezett ekvivalencia-listák szolgálnak, amelyek megállapítják az egyenértékű vagy hasonló fajtákat. E listákkal való egyeztetés alapján elutasítható a derogációs kérelem, ha ekvivalens tulajdonságokkal rendelkező fajtából van ökövetőmag. Ezen intézkedés végrehajtásának előfeltétele, hogy a listán szereplő fajtákat a felhasználási régióban teszteljék, lehetőleg ökológiai termelési körülmények között, és hogy az engedélyt elbíráló személy tudjon a szóban forgó fajták teljesítményéről.

Dánia esete

A szakértői csoportok az adatbázisban felsorolt összes fajtát (kivéve a vegetatív szaporítóanyagokat) értékelik az ökötermelésre való alkalmasságuk szempontjából dán (vagy hasonló) éghajlaton. Első lépésként a szakértők rögzítik a nemzeti adatbázisban, hogy egy fajtát Dániában (vagy hasonló éghajlati viszonyok között) vizsgáltak-e. Ha egy fajta fogékony volt egy specifikus betegségre vagy más kedvezőtlen tulajdonságot mutatott, akkor azt ökológiai gazdálkodás szempontjából nem megfelelőnek kell besorolni (pl. ha a búzafajta konvencionális körülmények között magas hozammal rendelkezik, de hajlamos a sárgarozsdára, akkor nem minősíthető megfelelőnek). A legtöbb szántóföldi növény ökológiai- és konvencionális fajtakísérleteinek az eredményeit röviden a betakarítás után hozzáférhetővé teszik a fajták adatbázisában⁴.

A szakértői csoport biztonsággal elutasíthatja a kérelmeket azokban az esetekben, amikor van ekvivalens fajtából származó ökövetőmag. Ez a gyakorlat csökkenti a derogációkat ott, ahol van elég ökövetőmag, például gabonafélék, hüvelyesek, fű és lóhere, mivel a gazdák tudják, hogy ezekre a növényekre nem kapnak felmentést.

⁴ <https://sortinfo.dk/oversigt.asp?Sprog=uk>

1.5 Növényi szaporítóanyagok

A növényi szaporítóanyagok előállítás és felhasználása különösen nagy kihívást jelent. A vetőmaggal ellentétben a legtöbb növényi szaporítóanyagot nem lehet hosszú ideig tárolni. Például a vetőburgonyát, a gyümölcsfákat és az eperpalántákat termelés és betakarítás után hamarosan el kell adni és újratelepíteni. Ezért a vegetatív ültetvényanyagot gyakran előrendelés alapján

állítják elő, így a csemetézők és vetőmag-cégek pontosan tudják, hány csemetét, palántát vagy vetőgumót kell termelniük. Néhány tagállamban speciális szabályokat vezettek be, amelyek kötelezővé teszik az öko-gazdák számára, hogy előzetesen megrendeljék a vegetatív szaporítóanyagokat. A cél, hogy ezzel fokozzák az ökológiai növényi szaporítóanyagok termelését és felhasználását.

Vetőburgonya Hollandiában

Hollandiában a vetőburgonya 2004 óta szerepel a nemzeti annexben. Ez azt jelenti, hogy a gazdák nem kapnak engedélyt konvencionális vetőgumó használatára, kivéve, ha a piacon hirtelen hiány áll fenn, és az összes ökovetőgumó elfogy. Amikor ezt a szabályt bevezették, néhány gazdálkodó megpróbálta megkerülni azt, azzal, hogy a vetési időszak végéig elhalasztották a rendelt. Addigra az ökovetőgumót termelők már értékesítették a megmaradt készletet a konvencionális piacon, ezért végül az egyedi engedélyeket megadták. A helytelen gyakorlat elkerülése érdekében bevezették a „februári szabályt”, amely szerint a holland ökoburgonya-termelők kötelesek február 1-je előtt megrendelni a vetőgumókat. Ha ezt nem teszik meg, akkor a felelősség az övék: ha az összes ökovetőgumó elfogy, nem kapnak derogációt, és abban az évben már nem tudnak ökoburgonyát termelni. Ez a kiegészítő szabály nagyon jól működik: a vetőmag-társaságok által termelt összes ökovetőgumót megveszik az öko-gazdák.

Gyümölcsfák

A gyümölcsfa-termelők a legtöbb ültetvényanyagot ökológiai minőségben tudják szállítani, feltéve, hogy megfelelően zajlanak a megrendelések. Például Németországban a FÖKO (egy 180 ökológiai gyümölcstermelőt összefogó szervezet) külön szabályokat javasolt alma, körte-, birs- és japánkörte-fák esetére, melyeket 2018 óta Németország minden régiójában bevezettek. A gazdáknak előzetesen, legalább 12 hónappal az ültetés előtt meg kell rendelniük a fákat. Kidolgozták a minimális minőségi kritériumokat is, valamint az egyenértékű fajták és klónok listáját is. Ha egy meghatározott fajta (pl. a Topaz alma) nem érhető el öko-ban, akkor ekvivalens klónt (például Red Topaz) kell használni. Hasonlóak a szabályok Dél-Tirolban (Olaszország) és Hollandiában.

1.6 Szakértői csoportok

Az ökovetőmagokkal foglalkozó szakértői csoportok az ellátási lánc nemzeti szintű érdekelt feleit fogják össze. Tanácsot adnak az illetékes nemzeti hatóságoknak az ökovetőmagokat érintő rendelkezések végrehajtásához. Az uniós ökorendelet szerint szakértői tanácsadó csoportok felállítása nem kötelező. Az érintett szereplők bevonása a végrehajtási folyamatba azonban megkönnyítheti a rendelet szélesebb körű elfogadását és gyorsabb végrehajtását. Kíváncos, hogy ebben a csoportban az ökovetőmag ágazat valamennyi érintett szereplője (ideértve a végfelhasználókat is) képviseltesse magát. A mai napig nincsenek közös szabályok vagy iránymutatások az ökovetőmagokkal foglalkozó szakértői csoportok felállításáról és szervezéséről, ezért a szakértői csoportok országonként különböznek. Jelenleg szakértői csoport létezik Ausztriában, Belgiumban, Franciaországban, Németországban, Lettországon, Dániában, Hollandiában, az Egyesült Királyságban, Svédországban, Svájcban és Olaszországban. A fenti tagállamokban egynél több szakértői csoport is lehet, amelyek külön növénycsoportokra összpontosítanak: például a kerteszi és szántóföldi növények közötti felosztás hasznosnak bizonyult, mivel ezeknél meglehetősen eltérő a termesztés, a vetőmagszaporítás, a vetőmag-marketing, stb. Svédországban négy szakértői csoport működik, akik külön foglalkoznak a hüvelyesekkel, takarmánynövényekkel, zöldségekkel és burgonyával. Az ökovetőmagokkal foglalkozó tanácsadó csoportot létrehozni kívánó országok számára jó kiindulópont lehet egy, az összes növényért felelős szakértői csoport (pl. Lettország) felállítása.

1.6.1 A szakértői csoportok feladata

Az ökovetőmagokkal foglalkozó szakértői csoportok feladata, hogy ajánlásokat tegyenek a növénykultúrák különböző kategóriákba történő besorolására. Az ajánlásokat az ökovetőmagok (nemzeti adatbázis szerinti) elérhetősége, szakértői ismeretek és a csoport belső megbeszélései alapján teszik meg. A gazdákat és a gazdák képviselőit is be kell vonni ebbe a szakértői csoportba azért, hogy biztosítsuk, hogy a (jövőbeni) I. kategóriájú (felmentést nem élvező) növénykultúrájánál legyen a piaci keresletnek megfelelő ökovetőmag, valamint a rendelkezésre álló fajták megfeleljenek a gazdáknak. A szakértői csoportok megvitatják, hogyan lehetne növelni az ökovetőmagok termelését és felhasználását, és szükség esetén alaposabban megvizsgálják az egyes fajokat és az egyes fajoknál kiadott engedélyeket. A kategóriaváltások az általános engedélyről az egyedi engedélyre, vagy a nem engedélyezhető szintre (I. kategória) növelheti az ökovetőmag iránti igényt. Ez a kategóriaváltás az érdekelt felek közötti, szakértői csoporton belüli tárgyalások eredménye. Ezek végén a vetőmagbeszállítók vállalják, hogy több ökovetőmagot termelnek, a gazdák pedig, hogy több ökovetőmagot vesznek. Az illetékes hatóság az ellenőrző testületekkel és az adatbáziskezelővel együttműködve hajtja végre a szükséges adminisztratív lépéseket (pl. a lista összeállítása a derogációs kérelmek elutasításához vagy egyedi engedélyezési szabályok felállítása). Fontos hangsúlyozni, hogy a szakértői csoportok ajánlásait a nemzeti hatóságoknak el kell fogadniuk és végre is kell hajtaniuk.

Szakértői csoportok szervezésének példái

Hollandiában a szakértői csoportokat az illetékes hatóság finanszírozza, de az elnökök függetlenek. A csoportok a hatóságok számára jelentést készítenek, melyben végrehajtási ajánlásokat tesznek. Máshol a szakértői csoportot az illetékes hatóságok hívják össze. Azokban az esetekben, ahol egynél több tanúsító szerv (vagy több illetékes hatóság) van jelen, rotációs elnököt fogadnak el, hogy képviselje őket a szakértői csoportban. Például Németországban 16 regionális illetékes hatóság és több mint 20 ellenőrző szerv működik: a szakértői csoportban ezeket egy illetékes hatóság és egy ellenőrző szerv képviseli, akiket a többi hatóság jelöl ki. Annak érdekében, hogy ez a rendszer valóban reprezentatív legyen, elengedhetetlen, hogy a többi hatóság és az ellenőrző szervek továbbra is részt vegyenek a közbülső szakértői megbeszéléseken is.

2 sz. táblázat: A szakértői csoportban a nemzeti és regionális hatóságok és az öko-vegyőmag ágazat érdekelt felei, és az ő tudásuk és tapasztalatuk találkozik

Szakértői csoport tagjai	Szaktudás	Hozzájárulás a csoport munkájához
Nemzeti és nemzetközi hatóságok	Az öko-vegyőmag-rendeletek, szabályozások	A jogi követelmények teljesítése, és széleskörű megállapodás azok végrehajtásáról.
Öko-Tanúsítók/Minősítők	Az ellenőrzés formai követelményei	Az adminisztratív terhek csökkentése. Eljárások kidolgozása a derogációkhoz.
Adatbázis-kezelő	A nemzeti öko-vegyőmag adatbázis technikai megvalósítása	Az adatbázis funkcióinak és minőségének a javítása a gazdák, vetőmagbeszállítók és a hatóságok részére.
A vetőmag növény-egészségügyi vizsgálatát végző hivatal/minősítő cég	A vetőmagok minősítésének formális követelményei	A növény-egészségügyi kérdések figyelembe vétele.
Beszállítók/vetőmag-termelők szövetsége	Növények és fajták szaporítása öko-módszerrel	Az öko-vegyőmag szaporítás gazdasági kockázatának csökkentése, és a piaci helyzet javítása.
Mezőgazdasági tanácsadó / Gazdák képviselője	A termelők által igényelt releváns fajták jellemzői	Az öko-gazdálkodásra alkalmas fajták öko-vegyőmagjának a minőségének és mennyiségének a növelése.
Gazdálkodók szövetsége	Ökológiai termelés	A szakértői csoport felé közvetíti a gazdák igényeit a fajták tekintetében.
Biodiverzitás-védelmi hivatal / civil szervezet	A hagyományos/helyi fajták használata az ökológiai gazdálkodásban	Az agrobiodiverzitás előmozdítása az öko-vegyőmag ágazatban.
Ökológiai Gazdálkodási Kutatóintézet	Kutatási eredmények a fajták teljesítményéről	Az öko-vegyőmagok és az ökológiai nemesítés előmozdítása.

Második Rész

- Ökovetőmag Adatbázisok

Az 1992. január 1-jén hatályba lépett 2092/91 sz. EK rendelet bevezetésével az ökovetőmagok használata (amennyiben azok elérhető) kötelezővé vált az ökogazdák számára az egész EU-ban. A rendelet végrehajtása azonban tagállamonként eltérő volt, mivel az „elérhető” kifejezést a rendelet nem határozta meg. Az 1452/2003/EK rendelet 2004. január 1-jén hatályba lépett módosítása meghatározta az „ökovetőmag elérhetőségének” kérdését. Ezenkívül megtiltották a vegyileg kezelt vetőmag használatát, kötelezővé tették nemzeti adatbázisok létrehozását, melyek az egyes tagállamokban a forgalmazott ökovetőmagokat és burgonya vetőgumókat kell részletezzék, valamint bevezették azt a derogációs eljárást, amivel a nem ökológiailag előállított vetőmagok felhasználhatók, ha nincs a piacon öko-

vetőmag. A 834/2007/EK rendelet felváltotta a korábbi rendeleteket, míg a 889/2008/EK rendelet 48. cikke részletesen ismerteti a nemzeti ökovetőmag adatbázisok követelményeit. Minden olyan ökovetőmagot, amelyet nem regisztráltak a nemzeti ökovetőmag adatbázisban, „nem elérhetőnek” kell tekinteni, és így engedély adható a „kezeletlen konvencionális vetőmagok” felhasználására az ökovetőmag hiánya alapján. Ha a nemzeti adatbázisok üresek vagy majdnem üresek, akkor az illetékes hatóságok gyakran adhatnak engedélyt a kezeletlen, konvencionális vetőmagok felhasználására. Az első lépés az engedélyek számának korlátozásához az összes elérhető ökovetőmag felvétele a nemzeti adatbázisokba, mivel ezek a listák bizonyítékkul szolgálnak a derogációs kérelmek elutasításához.

2.1 A vetőmag-ajánlatok feltöltése a nemzeti adatbázisokba

Az uniós tagállamok jelenleg két fő módon szervezik meg a vetőmagok felvételét a nemzeti adatbázisba. Az első módszer egy adatbázis-kezelőn keresztül történik: a vetőmag-beszállítók bejelentenek az ajánlatot az adatbázis-kezelőnek (pl. Ausztriában, Spanyolországban, Lettországon), akik felelnek az adatbázis szervezéséért, a bejegyzések hitelességének az ellenőrzéséért és az adatok rendszeres frissítéséért. Ezt a feladatot vállalhatják közvetlenül az illetékes nemzeti hatóságok, vagy átruházhatják magánszervezetnek (pl. Görögországban, Hollandiában, Spanyolországban és Bulgáriában). Ennek a módszernek az az előnye, hogy az ajánlatokat helyesen írják be az adatbázisba, de a hátránya az, hogy a rendszer nagyon munkaigényes, és ennek eredményeként az adatbázisok lassabban frissíthetők. Így a gazdák által lekérdezett ajánlatok státusza nem mindig tükrözi az ökövetőmagok aktuális elérhetőségét. A második módszer közvetlen hozzáférést biztosít az adatbázishoz a beszállítóknak, és lehetőséget kínál arra, hogy maguk frissítsék az ajánlataikat az egyedi számlájukon keresztül (pl. Németországban, Svájcban, Belgiumban, Svédországban és Portugáliában). Ennek a megközelítésnek az a fő előnye, hogy a beszállító valós időben frissítheti az ajánlatát az aktuális készletei szerint. A beszállítónak kell a nemzeti adatbázis-kezelővel kötött szerződés révén biztosítania, hogy teljesíti az ökövetőmag forgalmazás tanúsítási követelményeit.

2.2 A nemzeti ökövetőmag adatbázisok jellemzői és működése

A nemzeti ökövetőmag adatbázisokra vonatkozó uniós jogi követelmények meglehetősen korlátozottak, és még egy statikus lista (például egy pdf fájl) is megfelel a jelenlegi szabályozásnak (889/2008/EK, 51. cikk). Előnyben kell részesíteni a számítógépes rendszereket, mivel ezek könnyebben és gyakrabban frissíthetők, és számos további funkciót és szolgáltatást kínálnak, például:

Funkciók: A **történeti funkció** lehetővé teszi a gazdálkodóknak, ellenőrző testületeknek, a beszállítóknak és a hatóságoknak, hogy nyomon követhessék, hogy melyik fajta volt elérhető és ki kínálta (pl. Németországban). A **figyelmeztető funkció** automatikus **e-mail figyelmeztetést** küld a beszállítóknak, hogy frissítsék ajánlataikat, ha egy bizonyos ideig (például 14 napig) nem voltak aktívak az adatbázisban. A kereső eszközök lehetővé teszik a felhasználóknak/gazdáknak, hogy könnyen megtalálják egy adott beszállító **elérhetőségeit** és készletét (pl. Belgiumban). A **bejelölés funkcióval** a gazdák közvetlenül a számlájukon kaphatnak frissítéseket az általuk kiválasztott növények ajánlatairól, vagy pl. a kategóriák megváltozásáról (Hollandia).

Jellemzők: Egyes adatbázisok lehetővé teszik **alcsoportok létrehozását egy növényfajon** belül a termelési időszak (pl. tavaszi vagy téli fajták) vagy a piaci csatorna alapján (pl. ipari felhasználás, friss piac). Ezzel a funkcióval, mint azt korábban ismertettük, a derogációs kategóriákba való besorolás alcsoportok szerinti finomhangolásra kerülhet sor. Néhány adatbázis **további információt tartalmazhat a fajtákról vagy az elérhető tételekről**, ilyen információ pl. a nemesítés (ökológiai vagy konvencionális), a vetőmag minősége, vagy a fajták speciális régiókban vagy művelési rendszerben való alkalmazhatósága.

Dániában, a Nemzeti Vetőmag Adatbázisban feltüntetik, hogy a fajtákat tesztelték-e a dán viszonyokhoz való adaptáció és alkalmasság tekintetében. Ha egy fajta nem megfelelő,

a beszállítót felkérlik, hogy törölje azt az adatbázisból. Egy másik nagyon fontos jellemző **a derogációs kérelem benyújtásának és feldolgozásának a lehetősége az adatbázison keresztül**. A gazdálkodók a derogációs nyomtatványt az adatbázisban nyújtják adják be, az ellenőrző szerv pedig az engedély megadásához vagy elutasításához szükséges összes információt online kapja meg. A derogációkról összegyűjtött adatok az Európai Bizottság számára készített éves jelentés összeállításához az adatbázisból könnyen letölthetők (pl. Németországban⁵). Ez a folyamat nagyon időhatékony, és megkönnyíti az ökövetőmag adatbázis sikeres megvalósítását és használatát a gazdák és az ellenőrző szervek számára.

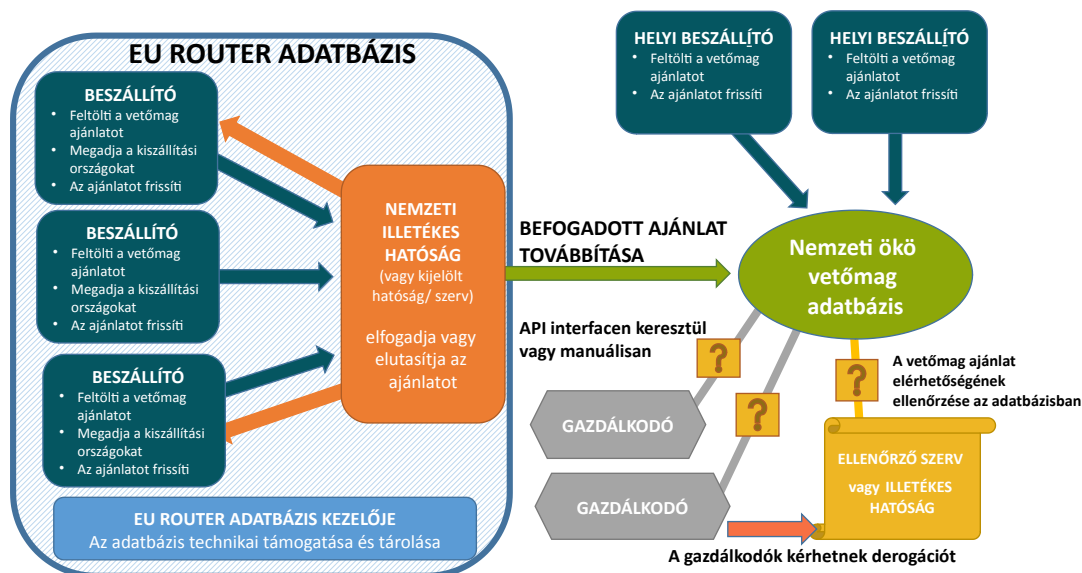
2.3 EU Router Adatbázis

Az ökövetőmag iránti kereslet egy adott országban jobban lefedhető, ha a szomszédos országok vagy a hasonló pedoklimatikus feltételek mellett használt vetőmagok beszállítóit is figyelembe veszik. Ez különösen igaz akkor, amikor a készlet bizonyos tagállamokban igen korlátozott, míg másokban pedig egyre nő. Vannak olyan nemzetközi beszállítók is, akik széles választékot kínálnak olyan fajtákból, amelyeket esetlegesen más tagállamokban is lehetne használni. A beszállítóknak mind a mai napig minden egyes nemzeti adatbázisba (sokszor az adott nemzet nyelvén) külön kell bevezetniük és frissíteniük a kínálatukat. Ha egy adott ország piaci potenciálja túl kicsi, a beszállítók nem érdekeltek, hogy felvetessék a kínálatot az adott ország adatbázisába. Ezenkívül, bizonyos tagállamok csak akkor engedélyezik a kínálat felvételét a nemzeti adatbázisukban, ha a beszállító rendelkezik székhellyel az adott tagállamban. Ez tovább korlátozza az ökövetőmagok elérhetőségét.

⁵ Ezt a funkciót az Organic X Seed ökológiai vetőmag adatbázis kínálja: www.organicXseeds.com

A helyzet javítása érdekében a LIVE-SEED projekt egy közös, európai router-adatbázist dolgoz ki, amely jelentősen csökkentheti a beszállítók adminisztratív terheit, és egy felületen nyújt hozzáférést a nemzetközi beszállítóknak az összes nemzeti adatbázishoz. Ez elősegíti az egyenlő versenyfeltételek megteremtését az ökovetőmag kereskedelemben, és növeli az átláthatóságot az ökovetőmag kínálatában az EU-ban. A beszállítók az ajánlataikat a pán-európai router adatbázisba töltik fel, majd kiválasztják azokat az országokat, ahol a fajta várhatóan jól teljesít, és ahova ésszerű költségek mellett a vetőmag kiszállítható. Ezt az

információt az adatbázis továbbítja a nemzeti vetőmag adatbázisokhoz egy API interfacen keresztül vagy softcopy segítségével (2.sz. ábra). A nemzeti hatóságok ezután eldönthetik, hogy elfogadják-e a benyújtott ajánlatot, vagy sem, mivel a derogációs rendszer a Nemzeti Adatbázison és az adott ország „területén” elérhető ökovetőmagokon alapul. Ha egy nemzeti hatóság nem fogadja el az ajánlatot, erről tájékoztatnia kell a beszállítót és indokolnia kell a döntést. A hatóság továbbá kérheti a beszállítót, hogy bizonyítsa, hogy a fajta az adott ország pedoklimatikus körülményeinek megfelel.

2. sz. ábra: A router adatbázis folyamatábrája és az adatok átvétele a nemzeti ökovetőmag adatbázisokba. A kék nyilak a beszállító általi adatfeltöltéseket jelzik; a piros nyilak az illetékes hatóság által elutasított ajánlatokat; a zöld nyilak pedig az elfogadott ajánlatokat jelölik melyek átkerülnek az adott nemzeti adatbázisba (az API interfacen keresztül vagy manuálisan). A gazdák és az ellenőrző/minősítő szervek így ellenőrizhetik a rendelkezésre álló ökovetőmagokat a nemzeti adatbázisokban. Ha nincs megfelelő ökovetőmag, a gazdák kérhetik a kezeletlen konvencionális vetőmagok használatát.

Harmadik Rész

- Az ökövetőmagok alternatív forrásai

A ökológiai gazdálkodás sokkal szélesebb fajta-szortimentet igényel a konvencionális gazdálkodáshoz képest. Ez különösen fontos a marginális területeken vagy térségekben (mint pl. a Földközi-tenger medencéje), ahol az éghajlati viszonyok, a talaj, az agro-ökoszisztéma és az élelmiszerkultúra nagy eltéréseket mutat. A kereskedelemben beszerezhető vetőmagok mellett az alternatív források kiaknázása jó stratégia lehet az agro-biodiverzitás fokozására, az ökövetőmagok általános elérhetőségének és felhasználásának növelésére, valamint a piaci stratégiák diverzifikálására (pl. helyi piac, közösségileg támogatott mezőgazdaság). Ez különösen igaz akkor, ha az ökövetőmag előállítása fejletlen, vagy gazdaságilag nem életképes a vetőmagszaporítók számára, vagy amikor a termelők sajátos tulajdonságokkal és ízzel rendelkező fajtákat keresnek.

3.1 Hagyományos fajták és a magfogás

A hagyományos vagy helyi fajták olyan fajták, amelyeket egy adott régió termelői közösségei nemesítettek ki a kereskedelmi növény-nemesítés és növényfajta-oltalmi szabályok megjelenése előtt. Ez szoros kapcsolatot feltételez a fajták és a helyi/regionális agronómiai gyakorlatok, valamint a gazdálkodás és az ételmezés körüli társadalmi-kulturális szempontok között. Az ökogazdálkodók újravethetik a saját fajtaik terményét, kivéve egyes védelmet élvező fajtákat (a részleteket lásd a 2100/94/EK és 1768/95/EK rendeletekben). A gazdák képzése a magfogásról és az érdekes genetikai forrásokhoz való hozzáférésről fontos a gazdák szerepének a megerősítéséhez és a vetőmagok magas minőségének biztosításához. A hagyományos fajták elérhetők:

- Génbankok – a kérelmet közvetlen felhasználásra benyújtva nincs szükség a standard anyagátadási szerződésre (SMTA), viszont általában nagyon kis mennyiségű vetőmaghoz nyerhető hozzáférés;
- Közösségi magházak⁶ - szintén hozzáférhetővé teszik a helyi fajtákat, gyakran nagyobb mennyiségben, mint a génbankok;
- Vetőmag-hálózatok – a gazdák között a vetőmagok és ismeretek átadását szolgálják.

⁶ <http://www.communityseedbanks.org/>

Görögország példája

Sok görög ökogazda tartja fenn a saját fajtáit, vagy szerzi be a vetőmagot vetőmag-hálózatokból és közösségi magházakból. Szerintük a hagyományos fajták, vagy bizonyos, állami intézményekben nemesített modern fajták vetőmagja a legjobb, mivel jobban alkalmazkodnak a helyi biogazdálkodási körülményekhez, és áruk kedvezőbb, mint az importált vetőmagoké. Ennek a szemléletnek az elterjesztésére, és hogy a helyi közösségek felismerjék a helyi agrobiodiverzitásban rejlő értéket, az AEGILOPS⁷ hálózat 2012-ben vetőmag-szaporítási képzést indított ökogazdálkodók számára. Minden évben regionális szintű, vetőmaghoz kapcsolódó képzések zajlanak a helyi hatóságokkal együttműködve, amin gazdálkodói szervezetek, kertészek, agrármérnökök, fogyasztók, az élelmiszerlánc szereplői és vetőmag-szaporítók vesznek részt. A regionális közösségi magházak a fajták értékelését és a magok tesztelését végzik, és a kutatóintézetek, az egyetemek és az élelmiszerlánc képviselőit is szívesen látják.

Az AEGILOPS hálózat 15 éves tevékenysége alatt már sikerült néhány páratlanul értékes hagyományos fajtát visszavezetni a termelésbe, emellett új fajtákat is szelektáltak: „Limnos” (egy régi durum búzafajta), „Skliropeetra” (egy régi kenyérbúza fajta) és az egyedi görög einkorn tájfajta „Kaploutzas” csak néhány olyan helyi fajta, amelyeket ma széles körben termelnek Görögország északi és középső részén. Néhány régi tájfajtának⁸ (pl. a „Kaploutzas” einkorn, a Leszbosz-szigeti „Saritsam” durum és az Aridaia-régióból származó „Mpachovitiki” paprika) a nemzeti fajtajegyzékbe való felvételét is kérelmezték már. Ezen fajták tanúsított ökovetőmagjának az előállításához szükséges elit vetőmag is hamarosan elérhető lesz. (Kostas Koutis, Aegilops - Görögország)

⁷ <http://www.aegilops.gr/en/>

⁸ A régi tájfajták fogalma már az 98/95/EK rendelet óta létezik az uniós jogalkotásban, melyek „egy adott helyen és régióban hagyományosan termesztett és génerózió által veszélyeztetett zöldségfajokat és tájfajtákat, illetve a kereskedelmi növénytermesztési szempontból tényleges értékkel nem rendelkező, csupán bizonyos feltételek mellett termesztésre nemesített zöldségek fajtáit” jelentik; ezen fajtáknak a mezőgazdasági növényfajok nemzeti fajtajegyzékébe történő felvételét és ezen fajták vetőmagjának a forgalmazását számos későbbi jogszabály tartalmazza (a Bizottság 2008/62/EK; 2009/145/EK; és 2010/60/EK rendeletei).

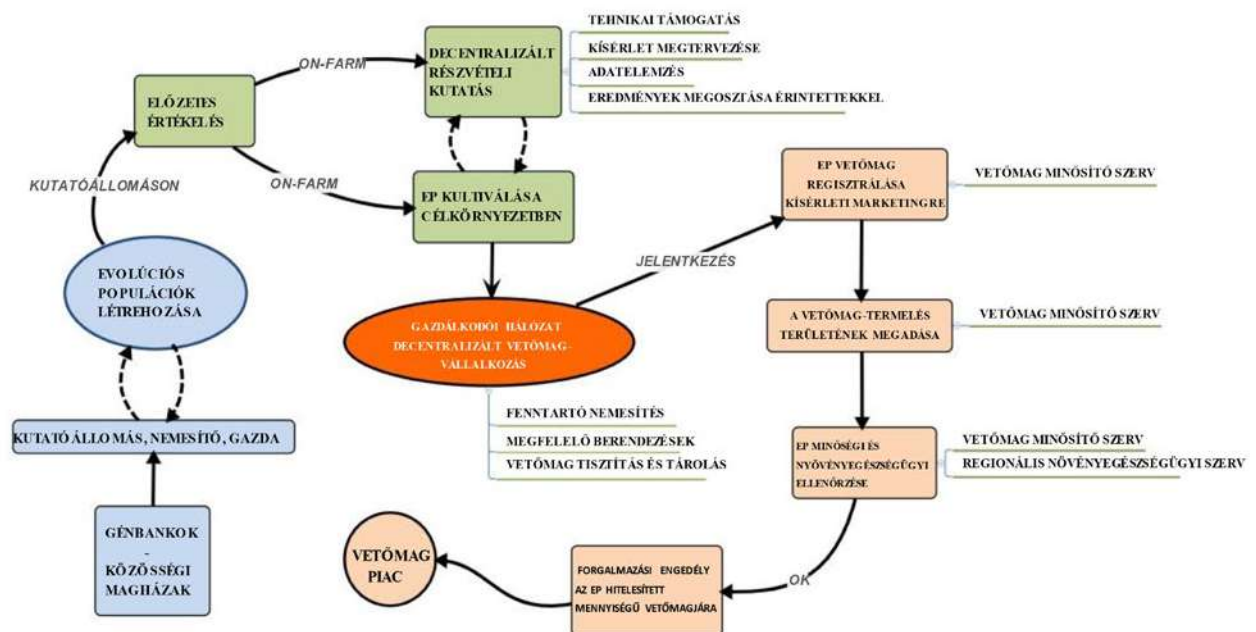
3.2 Populációk és ökológiai heterogén szaporítóanyagok

A növénypopulációk az önbeporzó fajok különböző szülői vonalainak a komplex keresztezéseivel, vagy különböző idegentermékenyülő fajok fajtáinak együttes termesztésével hozhatók létre, amit mindkét esetben a keresztezési utódok válogatás nélküli továbbszaporítása, és természetes szelekciónak való kitétele követ az egymást követő nemzedékekben.

A 2014/150/EU bizottsági végrehajtási határozat kikövezte az utat a búza, árpa, zab és kukorica növényfajok populációinak kísérleti értékesítéséhez, 2018. december 31-ig. Eddig Dánia, Franciaország, Németország, Olaszország, Hollandia és az Egyesült Királyság vett részt a kísérletben, akik forgalomba hozatalra regisztrálták az ökológiai heterogén gabona-populációikat.

A 2018/1519/EU⁹ végrehajtási határozattal a Bizottság meghosszabbította a kísérletet 2021. februárig,

lehetővé téve valamennyi tagállam számára, hogy részt vegyen a fenti növényfajok heterogén populációinak a regisztrálásában (az új kérelmek benyújtásának határideje: 2019. december)¹⁰. Ez a kiterjesztés áthidalja a jelenleg folyó populációk marketingjéből nyert tapasztalatokat az új, 2021. januárjában hatályba lépő öko-rendelet rendelkezéseivel, amelyek lehetővé teszik az ökológiai heterogén szaporítóanyagokból származó vetőmagok felhasználását az ökológiai gazdálkodásban (848/2018/EU rendelet, 13. cikk). Ezen vetőmagok forgalomba hozatalának a végrehajtását az új öko-rendelet szerint majd az Európai Bizottság felhatalmazáson alapuló jogi aktusai fogják tisztázni. Ezért a jelenlegi tapasztalatok a fenti populációk vetőmagjának a forgalomba hozatala terén (amit a LIVESEED projekt eleméz) kulcsfontosságúak a Bizottság tájékoztatásában az ilyen szaporítóanyagok sikeres regisztrációjának, jellemzésének, marketingének, nyomon követésének és tanúsításának módszereiről.

3. sz. ábra: Az ökológiai heterogén szaporítóanyagokról (vagy evolúciós populációkról, EP) szóló 2014/150/EU határozat végrehajtása Olaszországban: a hivatalos kutatóintézetek (kék) létrehozzák a kezdeti populációkat. Ezeket a forgalomba hozatalra regisztrálás előtt on-farm értékeli (zöld). Az EP vetőmagot felszaporítják és forgalmazzák (narancs) a vetőmag-cégek vagy vetőmag-szaporítási engedéllyel rendelkező gazdák. Az EP regisztrációja és az azt követő minőségi és növényegészségügyi tanúsítások az uniós és a nemzeti rendeletekben leírt eljárásokat követik. A decentralizált vetőmag cégek és kisvállalkozások a legjobbak az EP vetőmag szaporításának és marketingjének a szempontjából, mivel a legjobb eredmények akkor érhetők el, amikor az EP-eket abban a régióban termesztik, amihez adaptálódtak.

9 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:32014D0150>

10 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:32018D1519&from=EN>

Az adaptálódott fajták ökotetőmagjának fellendítése

A vetőmag jelenti a gazdálkodás alapját, ezért az ökológiai gazdálkodásnak az ökológiai módon előállított vetőmagokból kell kiindulnia. Habár az Európai Unió ökológiai gazdálkodásra vonatkozó szabályozása kötelezően előírja az ökológiai minősítésű vetőmagok használatát, a tagállamokban, különböző mértékben, de a mai napig a konvencionális kezeletlen vetőmagokat használják. Az ökológiai gazdálkodási rendszerekhez alkalmazkodott növényfajták használata is kulcsfontosságú az ökológiai mezőgazdaság teljes potenciáljának kihasználásához. Bizonyos tulajdonságok alapvetően fontosak, mint például a kártevőkkel és betegségekkel szembeni ellenállóképesség, a hatékony gyomelnyomás és tápanyag-hasznosítás. Mindezek ellenére ma még csupán néhány intézmény foglalkozik Európában ökológiai nemesítési programokkal, elsősorban a jelentős ráfordítások alacsony megtérülése miatt. Annak eléréséhez, hogy a jövőben 100 %-os mértékben az arra alkalmas növényfajták ökológiai termesztésű vetőmagjai kerüljenek felhasználásra, az alábbi kihívásokkal kell megbirkóznunk:

- Technikai nehézségek az ökovetőmag termesztése során
- Hiányzó ökológiai nemesítési programok
- Az ökovetőmagok elérhetőségével, illetve a hozzájuk kapcsolódó piaci igényekkel kapcsolatos információk hiánya
- Az Európai Unió ökogazdálkodásra vonatkozó szabályozásának következtelen végrehajtása

Mivel foglalkozik a LIVESEED?

A LIVESEED projekt célja az ökovetőmagok és a ökológiai nemesítés átláthatóságának és versenyképességének a növelése, valamint az ökovetőmagok használatának a fellendítése.

LIVESEED projekt keretében megvalósuló tevékenységek:

- Az ökovetőmagokról szóló uniós szabályozás összehangolt végrehajtásának az elősegítése
- Az ökovetőmagok adatbázisainak fejlesztése az EU teljes területén
- Az ökovetőmag előállításával és felhasználásával kapcsolatos társadalmi-gazdasági szempontok vizsgálata
- Az ökovetőmagok elérhetőségének és minőségének javítása
- Irányelvek kidolgozása az ökofajták vizsgálatához és regisztrációjához
- Innovatív nemesítési módszerek kifejlesztése az ökofajták kínálatának a növelésére

A kutatásban hüvelyesek, zöldségfélék, gyümölcstermő fák, gabonafélék és takarmánynövények szerepelnek; figyelembe véve az EU-ban alkalmazott gazdálkodási rendszereket.

Együttműködés

A LIVESEED-ben 18 tagállamból 37 projekt partner és 13 további partner vesz részt. A konzorciumban kutatóintézetek, nemesítők, vetőmagvállalatok, ökológiai gazdálkodói szervezetek (gazdálkodók, feldolgozók, kereskedők) és nemzeti hatóságok szerepelnek.

A LIVESEED projekt egyedülálló lehetőség, hogy növeljük az öko-
vetőmagok mennyiségét és minő-
ségét Kelet-Közép Európában.

Drexler Dóra,
ÖMKi

A különböző európai nemesítési programok
hálózatba szervezése fontos az öko-
vetőmag-termesztés és -felhasználás fellendí-
téséhez, az ökológiai fajták nemesítésének
a kiterjesztéséhez.

Gebhard Rossmanith,
Bingenheimer Saatgut

Remélem, hogy a végén javaslatokat
tudunk majd tenni a nemzeti hatóságoknak
és az EU-nak az öko-
vetőmag-szabályozás
összehangolt uniós végrehajtását illetően.

Monika Messmer,
FiBL-CH Tudományos koordinátor

Egy jól működő öko-
vetőmag-termeszté-
si és növénynemesítési ágazat létreho-
zása kulcsfontosságú az ökológiai gaz-
dálkodás fejlesztéséhez Európában.

Riccardo Bocci,
Rete Semi Rurali

Időtartam: 4 év (2017 – 2021)
Projektvezető: IFOAM EU
Tudományok koordinátor: FiBL-CH

Költségvetés: 7,5 millió Euró
az Európai Uniótól & 1,5 millió
Euró Svájctól

AZ ÖKOLÓGIAI VETŐMAG-HASZNÁLAT ÉS NÖVÉNYNEMESÍTÉS FELLENDÍTÉSE EURÓPÁBAN

www.liveseed.eu

LIVSEED az Európai Unió Horizon 2020 Kutatási és Innovációs Keretprogramja, valamint a Svájci Oktatási, Kutatási és Innovációs Államtitkárság (SERI) támogatásával valósul meg a 727230 számú támogatási szerződés, illetve a 17.00090 számú szerződés alapján. A közölt információk kizárólag a szerzők álláspontját tükrözik. Sem a Kutatási Végrehajtó Ügynökség, sem pedig a SERI nem felelős a közölt információk felhasználásáért.